

СТРАНИЧКА ИЗ РУСКО-ЮЖНОСЛАВЯНСКИТЕ ЛИТЕРАТУРНИ ВРЪЗКИ (ИЗ НАУЧНОТО НАСЛЕДСТВО НА К. А. КОПЕРЖИНСКИ)

Г. И. САФРОНОВ (ЛЕНИНГРАД)

Темата за взаимовръзките и взаимните влияния между писателите на Русия и другите славянски страни е традиционна за катедрата по славянска филология в Ленинградския университет. Най-популярна форма за разкриване на литературните взаимоотношения е анализът на влиянието на отделни значителни руски писатели върху славянските литератури и техните представители, получили образованието си и живели дълго в Русия, върху писателите, станали в родината си пропагандисти на прогресивните литературно-естетически възгледи на руските автори.

Съветските литературоведи от 40-те—70-те години на XX в. изучаваха въздействието на творчеството на такива бележити писатели, като Пушкин, Гогол, Толстой, Салтиков-Шчедрин, Достоевски, Горки, Маяковски. Появиха се редица работи¹ за творчеството на Л. Каравелов, Хр. Ботев, Св. Маркович, Р. Доманович, А. Ашкерц, П. Кочич, работите на Н. С. Державин и В. И. Злиднєв за Ив. Вазов, на Н. И. Кравцов и Ю. Д. Беляева за руско-югославските литературни връзки, на Д. Ф. Марков и В. Д. Андреев за българската литература, на Л. С. Ерихонов за обществената мисъл на южните славяни през 60-те—70-те години на XIX в., на П. А. Дмитриев и Г. И. Сафронов за възприемането на Горки в Югославия, за Цесарец и Достоевски, за Доманович и сатиричните традиции на Гогол и Салтиков-Шчедрин, за руско-югославските литературни и научни връзки, изследванията на И. М. Шептунов, А. М. Балакин, Е. И. Карцева, Е. В. Шпилева, Г. Я. Илиня, М. И. Рижова, М. Л. Бершадска и др.

Сред работите от 40-те—50-те години по редица проблеми на взаимовръзките на славянските литератури особено се открояват изследванията на известния ленинградски славист Константин Александрович Копержински (1918—1953).

К. А. Копержински навлиза в българистиката като вече формиран учен. След като завършва през 1918 г. славяно-руското отделение на Историко-филологическия факултет на Петроградския университет, той преподава история, руски и украински език, руска, украинска и западноевропейска литература в средните учебни заведения и в педагогическите курсове в град Каменец-Подолск. След четири години, през 1922 г., К. А. Копержински се завръща в Петроград и работи като научен сътрудник в Изследователския институт при Петроградския университет. Като се започне от тези години, К. А. Копержински изгражда своята преподавателска и пропагандистка работа върху основата на марксистко-ленинската методология, вземайки под внимание задачите на социалистическото строителство. През 1925 г. е избран за професор в Одеския институт за народно образование, в който чете не само етнография и фолклор, но и курс по история на революционното движение в Украйна. През 1927 г. К. А. Копержински взема участие в редактирането на „Трудове на Одеската народна библиотека“ и бива избран за председател на Украинското библиографско общество. К. А. Копержински организира издаването на „Записки на Украинското библиографско общество“ и взема активно участие в редактирането им. Както и в Петроград, той развива активна обществена дейност, чете лекции в работническия факултет, в различни курсове и в работническите клубове в Одеса. От 1928 г. К. А. Копержински е действителен член на научноизследователската катедра по история на Украйна при Украинската Академия на науките (към отделението по при-

¹ В. И. Злиднєв. Изучение зарубежных славянских литератур в СССР (1917—1967). — Советское славяноведение, 1967, № 5, с. 61.

митивна култура и народно творчество), а от 1930 г. работи в Киевския научноизследователски институт „Т. Г. Шевченко“. Тук ученият ръководи секцията по литература от епохата на феодализма и фолклор, секцията по методика, библиографската комисия, комисията по история на критиката и публицистиката.

Многобройните работи на К. А. Копержински, публикувани през 20-те—30-те години, свидетелствуват за неговия дълбок интерес към въпросите на славянската история и филология. Проблемите на историята на литературата, историята на изкуството (особено на театъра), на езикознанието, фолклора и етнографията привличат вниманието на учения. Появяването на първите му статии веднага бива забелязано в научните кръгове. Особена научна ценност представляват етнографските му работи, посветени на изучаването на народните аграрни празници, на обредите от новогодишния цикъл и свързаните с коситбата и др. Изследването на К. А. Копержински за обредите по прибирането на реколтата е послужило като основа за драмата на В. Б. Боцковски, която е поставяна в ленинградските театри.

Работите на К. А. Копержински за новогодишните обреди са широко свързани както със социално-икономическите отношения, така и с тяхната материална база. Тези изследвания бяха едни от първите марксистки работи по въпроса. Те се отличават със самостоятелност на мисълта и творчески подход към анализа на фактите. Голямата ерудиция на К. А. Копержински се проявява не само в работите по фолклор, етнография, история на литературата и езикознанието, но и по история на изкуството.

От 1937 до 1945 г. К. А. Копержински е професор в Иркутския педагогически институт, където чете курс по увод в езикознанието, по историческа граматика, по история на руския литературен език, а също така и курс по старобългарски език. Филолог с широки интереси, К. А. Копержински успешно съчетава педагогическата си дейност с научната — за годините, през които работи в Иркутск, той публикува няколко сериозни труда и събира много материал за бъдещи изследвания.

След Великата Отечествена война К. А. Копержински работи в катедрата по славянска филология на Ленинградския университет и се специализира по южнославянските литератури. Културата на южните славяни е привличала и по-рано вниманието на К. А. Копержински. Така през учебната 1928—1929 г. в Киев той чете курс по сравнителна етнография на славянските народи. Акад. Н. С. Державин, който ръководи в Ленинград катедрата по славянска филология (а по-късно — по история на славянските литератури), поставя пред К. А. Копержински сериозна и отговорна задача: да разработи курсове по история на българската, сръбската и хърватската литература. За кратък срок К. А. Копержински съумява блестящо да изпълни тази задача и заедно с това да създаде около тридесет научни труда по въпросите на южнославянските литератури.

През 1946 г., веднага след завършването на Великата Отечествена война, в Научния бюлетин на Ленинградския университет се появява неговата статия „Сръбските дейци от 60-те—70-те години и прогресивната руска литература“. Доклад на същата тема той изнася през 1946 г. на първата следвоенна среща на славистите в Ленинград. Ученият посочва, че в борбата си за освобождение от чуждоземното иго и социалния гнет сръбските обществени дейци от 60-те—70-те години на XIX в. се опират на учението на руските революционни демократи. К. А. Копержински подчертава, че връзките на руските и сръбските дейци в много отношения са спомогнали за изработването на материалистически и революционни теории излизане на по-висока степен на националната художествена литература и култура в другите славянски страни.

Продължавайки разработването на тази тематика, през 1947 г. той публикува статията „Произведенията на Н. А. Некрасов сред южните славяни през 1860—1870 г.“². През 1948 г. в Известията на отделението по език и литература на Академията на науките на СССР се появява голямото изследване на К. А. Копержински „Белетристичните произведения на Любен Каравелов, написани в Русия“.

² През 40-те—50-те години К. А. Копержински публикува следните работи: Сербские деятели 60—70-х годов и передовая русская литература. — Научный бюллетень Ленингр. ун-та, 1946, № 11—12, с. 65—69; Произведения Н. А. Некрасова у южных славян в 1860—70 гг. — Научный бюллетень Ленингр. ун-та, 1946, № 16—17, с. 130—136; Беллетристические произведения Любена Каравелова, написанные в России. — Известия ОЛЯ АН СССР, 1946, т. VII, вып. 2, с. 77—92; Журнально-публицистическая деятельность Любена Каравелова в России. — В кн.: Ленинградский университет. Научная сессия 1946. Л., 1946, с. 173—188; Значение Пушкина в формировании болгарской поэзии (50—70 годы). — Известия ОЛЯ АН СССР, т. IX, вып. 4, 1950, с. 280—302; Гоголь и болгарская реалистическая проза. — В кн.: Гоголь. Статьи и материалы. Л., 1954, с. 260—280; Значение Белинского в формировании болгарской литературной критики. — В кн.: Ленинградский университет. Научная сессия 1948 г. Л., 1948, с. 17—21; Письма славянских литераторов 60—80-х годов XIX в. в Россию. — В кн.: Славянская филология. Л., 1964, с. 95—129.

Известният български деец Любен Каравелов е живял в Русия от 1857 до 1866 г., общувал е с такива забележителни учени като Бодянски, Ковалевски, Афанасиев и др. По време на престоя си в Русия Л. Каравелов активно се занимава както с обществена, така и с журналистическа дейност, печата в повечето от големите руски списания. Българинът Каравелов се сближава с прогресивната руска обществено-политическа дейност, а през последните години от живота си в Русия — и с руските нелегални революционни дейци. През 1868 г. в Москва излиза книгата на Л. Каравелов „Страници из книги страданий болгарского племени“. Изследването на К. А. Копержински се състои от четири части — кратко въведение и три глави: „Критиката за ранните повести на Л. Каравелов“, „Повести и разкази от 1860—1864 г.“, „Повести и разкази от 1865—1866 г.“. Анализирайки произведенията на Л. Каравелов, К. А. Копержински се опитва да покаже пътя на неговото творческо развитие от романтизма към реализма и подчертава, че под влиянието на класиците на революционно-демократичната мисъл Белински, Чернишевски и Добролюбов Л. Каравелов достига до схващане за същността на реалистичния метод и на задачите на съвременната литература.

Връзката на изтъкнатия български литературен и обществен деец с прогресивните руски среди постоянно интересува учения. През същите тези години К. А. Копержински публикува статията „Журналистическо-публицистичната дейност на Любен Каравелов в Русия“.

Несъмнен интерес представлява работата на К. А. Копержински „Значението на Пушкин за формирането на българската поезия (50-те—70-те години)“. Авторът на статията анализира творчеството на редица български поети, като Н. Геров, Д. Чинтулов, П. Р. Славейков, Хр. Ботев, Ив. Вазов, и показва колко значителна роля е изиграло творчеството на Пушкин в създаването на новобългарската поезия.

През февруари 1952 г. на научна сесия в Ленинград, посветена на 100-годишнината от смъртта на Н. В. Гогол, К. А. Копержински изнася доклад „Гогол и българската реалистична проза“. Преди публикуването на този доклад авторът е възнамерявал да го допълни с нови данни и да разшири някои положения, да ги аргументира по-основателно. Тежката болест обаче му попречва да изпълни това намерение. Но и в представения вид работата съдържа редица интересни наблюдения и полезни библиографски сведения.

На българо-руските литературни взаимовръзки са посветени такива работи на К. А. Копержински като „Значението на Белински за формирането на българската литературна критика“ и встъпителните статии към преводите на произведенията на Г. Белев и П. Вежинов.

Темата за взаимовръзките на славянските литератури вълнува К. А. Копержински до последните дни на живота му. Голям интерес за славистите литературоведи и историци представлява публикуваната за първи път през 1954 г. неговата последна работа „Писма на славянските литературатори от 60-те—80-те години на XIX в. в Русия“. К. А. Копержински е издирил писма на български и сръбски културни дейци, а също така и на лужичанина Я. Е. Смоляр до И. С. Аксаков, А. А. Майков, до Славянския благотворителен комитет. Изследователят може да почерпи в тази работа богат материал за характеристиката на обществените и политическите условия, в които се е развивала българската, сръбската и лужишката литература в средата на XIX в. В статията е публикувано и писмо на Българското централно благотворително общество от 6 ноември 1876 г. Сред подписаните писмото е най-големият български поет и писател Иван Вазов, избран за секретар на това общество. Подписът на Иван Вазов като един от членовете на Българското централно благотворително общество фигурира също така в два документа на това общество от 13 декември 1876 г. Писмата, публикувани от К. А. Копержински, се пазят в ръкописния отдел на Публичната библиотека „М. Е. Салтиков-Шчедрин“.

В последните години от живота му вниманието на учения все повече е привлечено от проблема за взаимовръзките на руската и южнославянските литератури. На заседания на катедрата и на научни сесии К. А. Копержински често изнася доклади за литературния процес в България, в които засяга въпросите за утвърждаването на социалистическия реализъм в българската литература, на българо-руските литературни връзки. Значителен интерес предизвикват неговите доклади за видния български поет комунист Вапцаров и за творчеството на Гьончо Белев.

В своето изследване „Изучаването на чуждите славянски литератури в СССР“ известният съветски славист В. И. Злиднев посочва, че „в първите следвоенни години най-голяма активност проявиха ленинградските слависти. Особено интензивно работеха проф. К. А. Копержински, който се занимаваше предимно с връзките на южните славяни с руската литература, К. Н. Державин (1903—1956), който публикуваше редица работи по българска литература и изкуство... В следващите години вече със силите на младите слависти (В. Д. Андреев, П. А. Дмитриев, В. Б. Оболевич, Н. М. Порочкина, Г. И. Сафро-

нов) в Ленинградския университет бяха подготвени колективни сборници.⁴³ Изследванията на българо-руските литературни връзки продължава в катедрата проф. В. Д. Андреев, който разработва курс по сравнително славянско литературознание, а също така често се обръща към творчеството не само на класиците, но и на съвременните съветски писатели. Аспекти на съветско-българските литературни отношения през 1960—1970 г. се осветляват в книгата „Сравнително-типологическите изследвания на славянските езици и литератури“ (Л., 1973). В работата се съпоставя творчеството на Д. Димов, Г. Караславов, Д. Талев — А. Толстой, М. Шолохов, К. Федин, Ал. Фадеев; Й. Радичков, Д. Фучеджиев, П. Вежинов — Д. Гранин, В. Катаев, Л. Крон, Ю. Бондарев, Ч. Айтматов; П. Вежинов, Б. Райнов, Ив. Давидков — Б. Василев, В. Астафиев, В. Распутин и др.

Една от забележителните черти на Константин Александрович Копержински като истински съветски учен е непоколебимият и искрен стремеж да овладее марксистко-ленинската методология, творчески да усвои марксизма. Занимавайки се с изследователска работа, той преди всичко мисли как най-добре да предаде своите знания на студентите. В това се отразява изключителната възискателност на К. А. Копержински, който е далече от повърхностното всезнайство. На лекциите му е присъща целенасоченост и изобилие от голям фактически материал. От учениците си Константин Александрович изисква не само познаване на фактите, но и умение да мислят исторически, дълбоко, научно.

В архива на К. А. Копержински, предаден в Държавната публична библиотека „М. Е. Салтиков-Шчедрин“, се намират много интересни материали, в това число и редица завършени работи, които самият той не е успял да публикува. Сред тях са: „Ленин като оратор“, „Тургенев — преводач на Марко Вовчок“, „Обредите за прибиране на реколтата у славянските народи в тяхното историческо развитие“ (голямо изследване с обем около 20 печатни листа, което представлява преработка на вече публикувани статии по тази тема), „Нечуй-Левики в литературната критика“, „Чумашкият* шикъл стихотворения на Шевченко“, „Украинската драматургия от 50-те—60-те години на XIX столетие“, „Чехов и нашата съветска епоха“, „Шчерба като славист“, „Полският етнограф Адам Фишер“; материали към монография, от която са публикувани само две глави — езикът и стилът на ранните произведения на Салтиков-Шчедрин; курсове от лекции по история на българската, сръбската и хърватската литература и други работи. Запазени са също така ръкописите на статията на К. А. Копержински „Етапи в творчеството на Никола Йонков Вапцаров“ и голямото изследване „Романът на Горки „Майка“ в България“. За съжаление тази работа остава незавършена.

Направеният от нас кратък преглед на творчеството на видния ленинградски славист К. А. Копержински е още една илюстрация за постоянния интерес на съветските учени към проблемите на литературните връзки с южните и западните славяни.

Преведе от руски: Ралица Маркова

РЪКОПИСНИТЕ СБОРНИЦИ ОТ С. БЯЛА ЧЕРКВА ПРЕЗ 60-ТЕ—70-ТЕ ГОДИНИ НА XIX ВЕК

ИВАН РАДЕВ

Достоен син на Бяла Черква и добър историк на нашето Възраждане, Ал. Бурмов се е чувствувал задължен да преоткрие за себе си всичко, което е било свързано с родния му край. Така събира и издава „Народни умотворения от с. Бяла черква, Търновско“ (1930), съвместно със Ст. Стойков подготвя сборника „Бачо Киро Петров. Материали и документи“ (1937). Човек трябва да вникне в богатството на тия издания, за да се доубеди, че там, където има лично пристрастие и лична мярка за стойностите, идва и другото. . .

⁴³ В. И. Злыднев. Указ. соч., с. 57—58.

* От „чумак“ — селянин от Украйна, който в старо време с волска кола е превозвал в Крим зърнени храни и докарвал оттам сол и риба за продаж. Бел. прев.